

**TƏHSİLDƏ KEYFİYYƏT, MONİTORİNG VƏ QİYMƏTLƏNDİRMƏ
QUALITY, MONITORING AND EVALUATION IN EDUCATION
КАЧЕСТВО, МОНИТОРИНГ И ОЦЕНИВАНИЕ В ОБРАЗОВАНИИ**

UOT 37.01

İlham Ağaqardaş oğlu Cavadov

*Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun direktor müavini,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
<https://orcid.org/0009-0004-8522-320X>
E-mail: cavadov@arti.edu.az
[https://doi.org/10.69682/arti.2026.93\(2\).113-117](https://doi.org/10.69682/arti.2026.93(2).113-117)*

TƏHSİL SİSTEMİNDƏ QİYMƏTLƏNDİRMƏ

İlham Ağaqardaş Javadov

*deputy director of the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan,
doctor of philosophy in pedagogy, associate professor*

EVALUATION IN THE EDUCATION SYSTEM

Ильхам Агагардаш оглы Джавадов

*заместитель директора
Института Образования Азербайджанской Республики,
доктор философии по педагогике, доцент*

ОЦЕНИВАНИЕ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Xülasə. Məqalədə müasir təhsil sistemində keyfiyyətin idarə olunması, inkişaf dinamikasının proqnozlaşdırılması və təlimin səmərəliliyinin artırılmasında qiymətləndirmənin mühüm pedaqoji vasitə olduğu elmi dəlillərlə əsaslandırılır. Eyni zamanda, obyektiv qiymətləndirmə mexanizmləri şagirdlərin bilik və bacarıqlarını mənimsəmə dərəcəsini müəyyən etməklə yanaşı, həm də təlim-tərbiyə prosesinin diaqnostikası üçün zəruri məlumat bazası formalaşdırdığı qeyd edilir. Pedaqoji təcrübədə rast gəlinən subyektiv yanaşmaların aradan qaldırılması üçün formalaşdırıcı, stimullaşdırıcı və elmi cəhətdən əsaslandırılmış yeni qiymətləndirmə modellərinin tətbiqi aktual məsələ kimi irəli sürülür. Yekun nəticədə, yeni qiymətləndirmə mexanizmlərinin yaradılması təhsil mühitindəki neqativ halların qarşısının alınması və şəxsiyyətyönümlü təlim modelinin möhkəmləndirilməsi baxımından müstəsna əhəmiyyət kəsb edir.

Açar sözlər: *keyfiyyətin idarə olunması, təhsildə qiymətləndirmə, qiymətləndirmə nəticələri, inkişaf dinamikası, keyfiyyət göstəriciləri*

Abstract. The article substantiates with scientific evidence that assessment is an important pedagogical tool in quality management, predicting development dynamics, and increasing the effectiveness of training in the modern education system. At the same time, it is noted that objective assessment mechanisms not only determine the degree of students' mastery of knowledge and skills, but also form a necessary database for diagnosing the educational process. The application of new formative, stimulating and scientifically substantiated assessment models is put forward as a pressing issue in order to eliminate the subjective approaches encountered in pedagogical practice. In the end, the creation of new assessment mechanisms is of exceptional importance in terms of preventing negative situations in the educational environment and strengthening the personality-oriented learning model.

Keywords: *quality management, assessment in education, assessment results, development dynamics, quality indicators*

Аннотация. В статье научно обосновано, что оценивание является важным педагогическим средством в современной системе образования для управления качеством, прогнозирования динамики развития и повышения эффективности обучения. При этом отмечается, что объективные

механизмы оценивания, помимо определения степени усвоения учащимися знаний и навыков, также формируют необходимую базу данных для диагностики учебно-воспитательного процесса.

Внедрение новых моделей оценивания, которые являются формирующими, стимулирующими и научно обоснованными, выдвигается в качестве актуальной проблемы для устранения субъективных подходов, встречающихся в педагогической практике. В конечном счете, создание новых механизмов оценивания имеет исключительное значение с точки зрения предотвращения негативных ситуаций в образовательной среде и укрепления личностно-ориентированной модели обучения.

Ключевые слова: управление качеством, оценивание в образовании, результаты оценивания, динамика развития, показатели качества

Müasir dövrdə təhsilin keyfiyyətinin idarə olunması, inkişaf dinamikasının izlənilməsi və proqnozlaşdırılması üçün real vəziyyətin öyrənilməsi vacibdir. Bu işdə isə qiymətləndirmə mühüm pedaqoji vasitədir. Qiymətləndirmə təlim-tərbiyə prosesini təkmilləşdirməyə, təlim prosesinin səmərəliliyini yüksəltməyə, təhsilçilərin (şagirdlərin, tələbələrin və s.) nəyi mənimlədiklərini, nələri öyrəndiklərini, nələri edib bildiklərini və onlarda hansı keyfiyyət dəyişikliklərinin formalaşdığını müəyyənləşdirməyə obyektiv şərait yaradır.

Aparılmış araşdırmalar zamanı müəyyən olunmuşdur ki, pedaqogikada qiymətləndirmə təlimin səmərəliliyini artıran əsas ideya, başlıca tələb kimi qəbul edilmişdir. Məhz qiymətləndirmə vasitəsilə təhsil müəssisəsi rəhbərləri müəssisədə təlim-tərbiyə işinin səviyyəsi, müəllim və şagirdlərin fəaliyyəti haqqında lazımi informasiya toplayır və bunun əsasında işin yaxşılaşdırılması üçün müvafiq qabaqlayıcı tədbirlər həyata keçirirlər. Fikrimizə, hazırda təhsilin keyfiyyətinin müəyyənləşdirilməsi üçün tətbiq olunan qiymətləndirmənin məqsədi aşağıdakı məsələlər haqqında tam aydın təsəvvür əldə etməyə geniş imkanlar yaradır:

– məktəb kurikulumu üzrə şagirdlərin müvəffəqiyyət göstəricilərinin güclü və zəif cəhətlərinin araşdırılması;

– şagirdlərə verilən bilik, bacarıq və vərdətlərin cəmiyyətin tələbatına uyğunluğunun müəyyənləşdirilməsi;

– fənn materiallarının çətinlik səviyyəsinin şagirdlərin fiziki və anlaq səviyyəsinə uyğunluğunun müəyyənləşdirilməsi;

– kurikulumun necə yerinə yetirilməsinə, əhalinin təhsilə olan tələbat səviyyəsinin öyrənilməsi;

– şagirdlərin təlim göstəricilərinin fənlər üzrə toplanmış nəticələr əsasında fənn kurikulumunun dəyişilməsinə ehtiyacın olub-olmaması-

nın aydınlaşdırılması üçün müvafiq təkliflərin hazırlanması;

– müxtəlif şəhər, rayon və kənd məktəblərində fənlər üzrə şagirdlərin təlim nailiyyətlərinin müqayisəli təhlilinin aparılmasına və milli təhsil sistemindəki vəziyyəti əks etdirən rəsmi hesabatların hazırlanması;

– müəllimlər tərəfindən istifadə edilən didaktik vasitələrin, pedaqoji texnologiyaların, təlim strategiyalarının təkmilləşdirilməsi;

– müəllimlərin elmi-pedaqoji hazırlıq səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsi və təkmilləşdirilməsi üçün müvafiq tədbirlərin görülməsi;

– təhsil xidmətlərinin keyfiyyət dinamikasının öyrənilməsi;

– təhsilin keyfiyyətli idarə olunmasının səmərəliliyinin müəyyənləşdirilməsi.

Göründüyü kimi, təhsildə qiymətləndirmə sistemi təhsil işçisinin səmərəli fəaliyyətinin üzə çıxarılması və pedaqoji prosesin təkmilləşdirilməsi üçün vaxtında tələb olunan tədbirlərin görülməsi məqsədini daşmalıdır. Çünki qiymətləndirmə pedaqoji prosesi tənzimləməyə, keyfiyyətini yüksəltməyə, həm də mövcud çatışmazlıqlar barədə təhsili idarəedənlərin və valideynlərin məlumatlandırılmasına xidmət edən yeganə pedaqoji vasitə olduğundan, qiymətləndirmənin düzgün təşkili və qiymətləndirmə aparılarkən məqsədin aydın olması təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsində mühüm rol oynayır.

Mənbələrdə göstəriləndiyi kimi, “Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi təlim prosesində əks əlaqəni təmin etmək, onun inkişafını və keyfiyyətini izləmək, nailiyyətlərini vurğulamaq üçün vacib məsələlərdən biridir. Qiymətləndirmə şagirdin mövcud biliklərini təyin etmək, inkişafını izləmək, çətinliklərini öyrənməklə bərabər, həmçinin təhsilin və təhsil materiallarının da keyfiyyətini təyin etmək üçün bir prosesdir. Təhsildə qiymətləndirmə müəllimə illik və gündəlik planlaşdırmaların hazırlanmasında da istiqamətverici rol oynayır. Müəllim bu zaman

şagirdin güclü və zəif istiqamətlərini nəzərə alır. Şagirdin hafizəyənlü bilikləri deyil, onun təfəkkürü qiymətləndirilir” (8, s. 58).

Hər bir qiymətləndirmə qiymətləndirilən obyektin diaqnostikasını (keyfiyyət göstəricilərinin ölçülməsini) nəzərdə tutur, təhsil prosesinin və ona rəhbərliyin təşkili üçün zəruri məlumatlar verir. Təlimin keyfiyyəti, müəssisənin səmərəli fəaliyyəti, bir çox didaktik və tərbiyəvi vəzifələrin həlli bu məlumatların obyektivliyindən çox asılıdır. Pedaqoji təcrübədə biliklərin və təlim prosesinin monitorinqi və qiymətləndirilməsi, əsasən, subyektiv xarakter daşdığından, yeni yanaşma və üsullarla təlim prosesinin monitorinqinin və qiymətləndirilməsinin aktuallığını ön plana çəkir, biliklərin və fəaliyyətin qiymətləndirilməsi prosesində yeni qiymətləndirmə mexanizmlərinin yaradılmasının əhəmiyyətini artırır [1, s.14-15].

Müasir şəraitdə təhsil prosesinin keyfiyyətinin yüksəldilməsinin ən mühüm şərtlərindən biri elmi cəhətdən əsaslandırılmış qiymətləndirmənin aparılmasıdır. Qiymətləndirmə təsdiqləyici və yoxlayıcı xarakterə malik olmaqla bərabər, o həm formalaşdırıcı, təyinedici və hazırlayıcı, həm də stimullaşdırıcı istiqamətli olmalıdır. Ona görə də qiymətləndirilmə təlim-tərbiyə prosesinə, təhsilin fəaliyyət dairəsinə və mühitinə təsir göstərən vacib faktora çevrilərək daim inkişaf etdirilməlidir.

Qiymətləndirmə təhsilin məzmununda (kurikulumda) və texnologiyasında (təlim strategiyalarında və s.) dəyişikliyə gətirib çıxarmalı, şagird-müəllim və şagird-şagird qarşılıqlı münasibətlərinə əsaslanan yeni interaktiv (fəal) təlim-tədris prosesinin yaradılmasına, didaktik kadrların təkmilləşdirilməsinə xidmət etməlidir.

Ənənəvi qiymətləndirmədən fərqli olaraq müasir qiymətləndirmə sistemi şagirdlərə yalnız nəyin öyrədildiyinin və onların nələri öyrəndiklərinin qiymətləndirilməsini qəbul etmir, o, inkişaf etmək üçün şagirdlərə öz öyrənmək qabiliyyətlərini, müasir yeniyetmələrin ən başlıca problemi olan özlərini təsdiq etmək bacarıqlarını göstərməkdə köməklik edir və onlara müstəqil öyrənmək imkanı yaradır. Ən çox yoxlamaya və sertifikatlaşdırmağa önəm verən ənənəvi qiymətləndirmə sistemindən fərqli olaraq, müasir qiymətləndirmə sistemi təhsilin müstəqilliyini və demokratik prinsiplərə söykənən lazımlı cəhətlərini götürür və formativ-fəaliyyətin qiymət-

ləndirmənin prinsiplərinə əlavələr etməklə onu daha da inkişaf etdirir. Qiymətləndirmə tədris prosesinin bir sahəsi kimi həm də fərdi tədris texnologiyasını və prinsipləri, hədəfləri müəyyən edir.

Qiymətləndirmənin başlıca vəzifəsi müəllimlərin dərslə hazırlığını, dərslərin keyfiyyətini, ümumi təhsilin hər bir pilləsində nəzərdə tutulan fənlərin tədrisinin günün tələbləri baxımından yerinə yetirilmə səviyyəsini, şagirdlərin bilik və bacarıq səviyyəsini müəyyənləşdirmək və pedaqoji kollektivin hər bir üzvünə hansı cəhətdən metodik kömək göstərmək lazım gəldiyini aydınlaşdırmaqdır. Qiymətləndirmə obyektiv, etibarlı və valid vasitələrdən istifadə etməklə qarşıya qoyulmuş təhsil məqsədləri ilə bağlı monitorinq həyata keçirməklə təhsilin keyfiyyətini müəyyənləşdirməyi nəzərdə tutur.

13 yanvar 2009-cu il tarixdə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 9 №-li qərarı ilə “Azərbaycan Respublikasının ümumi təhsil sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyası” çərçivə sənədi təsdiq olunmuşdur. Sənəddə müasir dövrdə şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi sahəsində mövcud olan problemlər, şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi sisteminin vəzifələri, şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsinin əsas xüsusiyyətləri, Konsepsiyanın yaradılması üçün zəruri səbəblər, əsas qiymətləndirmə növləri, qiymətləndirmə standartlarının və qiymətləndirmə vasitələrinin hazırlanması və sair məsələlər qərarlaşdırılmışdır. Təlim-tərbiyə işlərini müasir dövrün tələblərinə müvafiq qurmaq məqsədilə sənəddə qiymətləndirmə fəaliyyətinin aşağıdakı tələbləri təmin etməsi qeyd edilir [2, s. 138-139]:

- təhsildə müsbət dəyişikliklərin aparılması üçün mühüm vasitə rolunun yerinə yetirilməsini;
- təhsilin keyfiyyəti üçün əsas göstərici olan “şagirdin təlim nəticələri” haqqında etibarlı məlumat verilməsini;
- qiymətləndirmə vasitəsilə şagirdin bilik və bacarıqları haqqında kifayət qədər məlumat əldə edildikdən sonra fənn kurikulumlarında və dərsləklərdə müvafiq dəyişikliklərin aparılmasını;
- təhsildə olan bəzi neqativ hallara qarşı mübarizə vasitəsi funksiyasını;
- qiymətləndirmədə yeni yanaşmaların yaddaşa əsaslanan qiymətləndirmənin əksinə

olaraq, məntiqi təfəkkür vərdişlərinin inkişafına xidmət etməsini.

Sənəddə qiymətləndirmə fəaliyyətinə qoyulan tələblərin əməli vəzifəsi, hər şeydən əvvəl, məktəblərimizdə təlim-tərbiyə işlərinin məzmun, forma, vasitə və metodlarını təxirə salmadan məktəb təhsilinin keyfiyyətini əsaslı surətdə yaxşılaşdırmaqdan, hər məktəbdə müəllimlərin yaradıcılığını artırmaqdan və məktəb işlərinin keyfiyyətini bütünlüklə müasir dövrün tələbləri səviyyəsinə qaldırmaqdan ibarətdir.

Yeri gəlmişkən, təhsildə qiymətləndirmənin xarakterik xüsusiyyətlərini nəzərdən keçirək. Təhsildə keyfiyyətin idarə olunmasında, təhsil siyasətinin formalaşmasında qiymətləndirmənin xarakterik xüsusiyyətlərinə iki aspektdə yanaşmağa üstünlük verilməlidir:

- qiymətləndirmənin pozitiv xarakteri - məktəb nəticələrinin qiymətləndirilməsi şagirdin yaxşılığa doğru dəyişməsinə, onun müstəqil şəkildə inkişafına, formalaşmasına və mənfi nəticələrin korrektə olunmasına yönəldilir;

- qiymətləndirmənin funksional xarakteri – keçmiş (ənənəvi) qiymətləndirmənin yeni, səmərəli və müasir qiymətləndirmə ilə əvəz olunmasına, həmçinin pedaqoji kadrların peşəkarlıq səviyyəsinin inkişafına yönəldilir.

Aparılmış təhlillər bir daha sübut edir ki, qiymətləndirmə sistemi təhsildə keyfiyyətin idarə olunmasına və onun yüksəldilməsinə xidmət edən bir vasitədir. Bu işin praktik cəhətdən yerinə yetirilməsinin etibarlılığını daha da artıran aşağıdakı bir sıra məsələlərə xüsusi diqqət yetirilməlidir [3, s. 47]:

- qiymətləndirmənin *obyektivliyi* – qiymətlərin miqdarından (mahiyətindən) asılı olmur;

- qiymətləndirmənin *elmiliyi* (elmi xarakteri) – elmin təsdiq etdiyi prinsip və kriteriyalara, eləcə də dəqiqliyə əsaslanır;

- qiymətləndirmənin *çevikliyi* – qiymətləndirmənin məzmununun, strategiyasının və metodologiyasının çevikliyi qiymətləndirmə subyektlərinin xarakteristikasından və qiymətləndirmə şəraitindən asılı olur;

- qiymətləndirmənin *şəffaflığı* – qiymətləndirmə qiymətləndirənin və ya onun nümayəndələrinin (hamısının) xahişi, yaxud da icazəsi ilə həyata keçirilir, qiymətləndirmənin nəticələri operativ şəkildə və qəbul edilmiş qaydalar çərçivəsində bütün maraqlananlara çatdırılır.

Göründüyü kimi, təhsildə qiymətləndirmə hazır şəkildə göndərilmiş sxem kimi təklif oluna bilməz. Onun fəaliyyətində ümumi standartlarla yanaşı, mövcud şəraitin xüsusiyyətləri də nəzərə alınmalıdır. Ona görə də qiymətləndirmənin nəticələrinin spesifik prinsiplər əsasında seçmə üsulu ilə, müəyyən xüsusi metodologiyalardan və onların (prinsiplər, strategiyalar, formalar, texnologiyalar, texnikalar, bacarıqlar və s.) uzlaşdırılmasından istifadə edilməklə yerinə yetirilməsi məqsədmüvafiqdir. Qiymətləndirmənin obyektivliyi, elmiliyi, çevikliyi və şəffaflığı onun hansı meyarlarla (göstəricilərlə) aparılması ilə əlaqədardır. Ona görə də qiymətləndirmənin hansı məqsədlərə görə keçirilməsini aydınlaşdırmaq, sonra isə hər bir parametrin neçə balla qiymətləndirilməsini müəyyənləşdirmək lazımdır. Qiymətləndirmənin əsasını məxsusi seçilmiş və təhsilin son məqsədlərinə, vəzifələrinə, eləcə də kurikulumun xarakterinə uyğun yaradılmış didaktik ölçü vahidləri təşkil edir [1].

Beləliklə, aparılmış araşdırmalar nəticəsində belə qənaətə gəlinmişdir ki, qiymətləndirməni pedaqoji işçilər, müstəqil ekspertlər və təhsilin keyfiyyətini tənzimləmək üçün yaradılmış və məxsusi akkreditə olunmuş təşkilatlar milli təhsilin keyfiyyətini müəyyən etmək üçün həyata keçirirlər və qiymətləndirmə aşağıdakı ümumi məqsədlərə xidmət etməlidir:

- tədrisin tələblərinə uyğun vəziyyətlərdə elmi meyarlar və seçilən informasiyalar nəzərə alınmaqla təhsilin (təhsil müəssisəsinin) və milli təhsil sisteminin sonrakı inkişafının elmi dəlillərlə proqnozlaşdırılması;

- milli təhsil sistemi çərçivəsində tədris müəssisəsinin fəaliyyətinin düzgün qurulmasında təhsil alanlara səmərəli təsir göstərən, həm də təhsil müəssisəsinin özündə əlverişli məktəb tapşırıqlarının hazırlanması və onların şagirdlər tərəfindən mənimsənilməsi;

- ikinci dərəcəli və arzu olunmayan təsirlərin (sosial, inzibati, ailə və s.), qiymətləndirmə sisteminin inkişafına müdaxiləsini azaltmaq üçün bəzi məlumatların işlənilməsi;

- şagirdlərin və pedaqoji kollektivin sistemli, obyektiv, düzgün və aydın məlumatlandırılması, eləcə də milli təhsil sistemindəki vəziyyəti əks etdirən rəsmi hesabatların hazırlanması;

- şagirdlərdə, pedaqoji kadrlarda və məktəb rəhbərlərində özünüqiymətləndirmə bacarığının formalaşdırılması;

• məktəbdə təhsilin hər mərhələsində şagirdlərin bilik səviyyəsinin aydınlaşdırılması.

Problemin aktuallığı. Müasir dövrün qlobal çağırışları və cəmiyyətdə sürətlə baş verən sosial-iqtisadi inkişaf prosesləri təhsil sisteminin qarşısında yeni və mürəkkəb vəzifələr qoyur. Bu dinamik dəyişikliklər fonunda təhsildə keyfiyyətin idarə olunması aktual bir məsələ kimi həm təhsili idarəedənlər, həm də təhsil tədqiqatçıları üçün prioritet araşdırma istiqamətinə çevrilmişdir.

Problemin elmi yeniliyi. Müasir sosial-iqtisadi çağırışlar fonunda təhsilin keyfiyyətinin idarə olunması mexanizmləri, qiymətləndirmənin obyektivlik və çeviklik prinsiplərinin təhsilin inkişaf dinamikasına təsir imkanları elmi-nəzəri əsasda təhlil olunmuşdur.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalə təhsil tədqiqatçıları, doktorantlar, magistrantlar və təhsili idarəedənlər üçün faydalı elmi-metodik baza rolunu oynaya bilər.

Ədəbiyyat

1. Təhsil sistemində monitoring və qiymətləndirmə / M. Mərdanov, R. Ağamahyev, A. Mehrabov, T. Qardaşov. –Bakı: Çapaşoğlu, –2003. –416 s.
2. Azərbaycan Respublikasının ümumi təhsil sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyası // “Kurikulum” jurnalı, 2009. №2, –s. 138-150.
3. Mehrabov A., Cavadov İ. Ümumtəhsil məktəblərində monitoring və qiymətləndirmə. –Bakı, Mütərcim, –2007. –184 s.
4. Javadov, İlham. (2024). BASIC FACTORS AFFECTING THE QUALITY OF GENERAL EDUCATION. Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари / Актуальные проблемы 30 Scientific Works of the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan, Volume: 92, Number: 4, 2025
5. Javadov, İlham. (2025). Təhsilin keyfiyyəti: məktəbdaxili idarəetmənin yeni prioritetləri социально-гуманитарных наук // Actual Problems of Humanities and Social Sciences.7. 290-296. DOI:10.58224/2618-7175-2024-7-290-296 7.
6. THE IMPACT OF THE USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES ON THE MANAGEMENT OF EDUCATION QUALITY IN COMPREHENSIVE SCHOOLS. Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари / Актуальные проблемы социально гуманитарных наук // Actual Problems of Humanities and Social Sciences. 4. 164-169.
7. Cavadov İ. Təhsilin keyfiyyəti: məktəbdaxili idarəetmənin yeni prioritetləri // –Bakı: Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun Elmi əsərləri, – 2025, № 4. – s. 27-31.
8. Abdullayeva, F.N. Təhsildə qiymətləndirmə vacib element kimi // -Bakı: Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun Elmi əsərləri, 2019, № 2. s. 57-59.

Redaksiyaya daxil olub: 26.02.2026